

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

ЦИБАНЬ АРТЕМ АНДРІЙОВИЧ

УДК 347.41/.43:340.111.5

**СУБ'ЄКТИВНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК
ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
Венедіктова Ірина Валентинівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Отрадна Олена Олександрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Печений Олег Петрович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри цивільного права № 1.

Захист відбудеться «27» червня 2018 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.28 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «26» травня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Устименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., «кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи». Але обов'язки існують не лише перед суспільством, а й перед іншими суб'єктами правовідносин, зокрема, цивільних правовідносин.

Цивільні правовідносини є однією з фундаментальних тем цивільного права, що формує предмет дослідницької уваги вчених упродовж багатьох десятиліть. Цивільне правовідношення вивчається в цілому як правове явище, а також розглядаються окремі його елементи (суб'єкти, об'єкти та зміст). При цьому особливої уваги набувають дослідження, присвячені суб'єктивному цивільному праву як елементу змісту цивільного правовідношення. Виходячи з того, що суб'єктивне цивільне право є однією з основоположних правових категорій, без подальшого поглибленого пізнання якої неможливо уявити розвиток цивілістичної думки, розробка такого напрямку наукових досліджень видається цілком виправданою. Відомо, що кожному суб'єктивному праву кореспондує суб'єктивний цивільний обов'язок, який забезпечує існування та реалізацію суб'єктивного цивільного права. Без виконання суб'єктивного цивільного обов'язку зобов'язаною особою суб'єктивне цивільне право втрачає будь-який сенс. Суб'єктивні цивільні права та обов'язки обґрунтовано вважаються парними категоріями, сутність яких розкривається через їх співвідношення та взаємопов'язаність. Проте, на відміну від суб'єктивних цивільних прав, суб'єктивним цивільним обов'язкам приділено значно менше уваги у науковій літературі. За таких обставин напрям наукових досліджень, присвячених суб'єктивному цивільному обов'язку, уявляється необхідним та перспективним.

Одним із найпоширеніших видів цивільних правовідносин є зобов'язальні правовідносини, які традиційно поділяють на договірні та недоговірні. Серед зобов'язальних правовідносин особливе місце посідають договірні, оскільки договір вважається основним регулятором цивільних правовідносин. Загальному вченню про зобов'язання можна завдячити дослідженням таких питань як присудження до виконання зобов'язання в натурі, притягнення до цивільно-правової відповідальності, часткове виконання, неможливість виконання, відшкодування збитків тощо. Але усі вони розглядають зобов'язання як цивільне правовідношення, тобто формальне відношення між боржником і кредитором, без з'ясування місця суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу реального, фактичного відношення між суб'єктами зобов'язання. Крім того, аналіз правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку потребує виокремлення сутнісних ознак досліджуваної категорії у її співвідношенні з іншими суміжними категоріями, такими як «заборона», «необхідність», «борг», «тягар утримання» тощо.

В сучасній вітчизняній цивілістиці відсутній єдиний науковий підхід до розуміння правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку як такого. Його

сутність досягалась переважно через дослідження загальнотеоретичного та конституційно-правового значення юридичного обов'язку. Проте ще за радянських часів крок за кроком розпочиналось дослідження основних елементів та особливостей категорії «цивільний обов'язок» у рамках загального вчення про правовідношення. Окремим аспектам правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку присвячені праці таких вчених, як М. М. Агарков, С. С. Алексєєв, С. М. Бервено, С. Б. Булеца, І. А. Бірюков, С. М. Братусь, О. І. Бублик, В. Н. Вавілін, І. В. Венедіктова, А. В. Гончарова, Д. В. Горбась, Б. М. Гонгало, В. П. Грибанов, О. В. Дзера, В. С. Єм, І. В. Жилінкова, Ж. В. Завальна, В. П. Ігнат'єв, О. С. Іоффе, О. А. Красавчиков, О. Є. Лейст, А. В. Малько, С. В. Мірошник, Є. О. Мічурін, О. О. Отрадна, О. П. Печений, І. Й. Пучковська, М. О. Стефанчук, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. А. Шемчук, О. І. Шаповалова, Г. Ф. Шершеневич та ін.

Серед останніх робіт з досліджуваної тематики передусім слід назвати дисертацію І. Р. Юрчак «Обов'язки особи: теоретико-правовий вимір» (2017 р.) та монографію В. В. Надьон «Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин» (2017 р.). Вказані роботи присвячені дослідженню насамперед суб'єктивних цивільних обов'язків як загальноправової категорії, не приділяючи основної уваги суб'єктивним цивільним обов'язкам саме у зобов'язальних правовідносинах. Зважаючи на те, що суб'єктивні цивільні обов'язки у зобов'язаннях мають свою специфіку, окремої наукової розробки потребують питання щодо місця суб'єктивного цивільного обов'язку у змісті зобов'язальних правовідносин, визначення видів суб'єктивних цивільних обов'язків на окремих стадіях зобов'язального правовідношення та засобів забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку тощо.

Таким чином, вивчення правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення є одним із пріоритетних напрямів цивілістичної науки, а вирішення вищезазначених проблем сприяло би уніфікації тлумачення означеного поняття та особливостей виконання суб'єктивного цивільного обов'язку в правозастосовній практиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на 2016–2019 роки «Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (державний реєстраційний номер 0116U000914).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є з'ясування правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення.

Досягнення поставленої мети обумовило постановку та необхідність вирішення таких основних задач:

- визначити поняття і зміст та розкрити значення суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення;
- виявити співвідношення суб'єктивного цивільного обов'язку із суміжними категоріями («необхідність», «заборона», «борг», «тягар» тощо);

- виявити та охарактеризувати специфічні риси суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні;
- узагальнити та класифікувати суб'єктивні цивільні обов'язки;
- визначити підстави виникнення та припинення суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні;
- дослідити виконання суб'єктивного цивільного обов'язку на окремих стадіях зобов'язального правовідношення;
- розкрити особливості засобів забезпечення виконання суб'єктивних цивільних обов'язків у зобов'язальному правовідношенні;
- охарактеризувати цивільно-правову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку сторонами зобов'язання.

Об'єктом дисертаційного дослідження є цивільне зобов'язальне правовідношення.

Предметом дисертаційного дослідження є суб'єктивний цивільний обов'язок як елемент цивільного зобов'язального правовідношення.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації стала система взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило достовірність розроблених положень та вирішення поставлених задач. У роботі застосовано, зокрема, такі методи: описовий – для дослідження та визначення характерних ознак суб'єктивного цивільного обов'язку та його сутності (підрозділ 1.1); аналітично-синтетичний – для визначення особливостей змісту суб'єктивного цивільного обов'язку та відмежування суб'єктивного цивільного обов'язку від суміжних категорій (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); логіко-юридичний – для поглибленого осмислення змісту норм чинного законодавства України, які регламентують особливості виникнення і виконання суб'єктивних цивільних обов'язків і цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання суб'єктивних цивільних обов'язків, що виникають у зобов'язальних правовідносинах, з'ясування їх особливостей, а також виявлення недоліків цивільно-правового унормування вищезазначених відносин та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення положень законодавства у цій сфері (розділи 2, 3); системно-структурний – для узагальнень й висновків про місце суб'єктивного цивільного обов'язку в структурі цивільних зобов'язальних правовідносин та систематизування підстав виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку (підрозділ 1.2, 1.3, 2.1).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці комплексним дослідженням суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення. На підставі виконаного дослідження сформульовано нові положення, висновки й узагальнення, які відображають внесок автора у розробку зазначеної проблеми, зокрема:

уперше:

- доведено взаємопов'язаність суб'єктивних цивільних обов'язків та охоронюваних законом інтересів, яка полягає у тому, що обов'язками забезпечуються охоронювані законом інтереси, які реалізуються через обов'язок загального типу – не порушувати охоронювані законом інтереси. Охоронювані

законом інтереси формалізуються в охоронних відносинах, які опосередковують виконання суб'єктивного цивільного обов'язку пасивного типу – утримання зобов'язаної особи від порушення інтересу уповноваженої особи;

– запропоновано класифікацію суб'єктивних цивільних обов'язків в залежності від стадій виконання договірної зобов'язання на: 1) обов'язок, строк виконання якого ще не настав і право вимоги щодо якого ще не виникло; 2) обов'язок, який має виконуватися у певний проміжок часу під загрозою прострочення виконання; 3) обов'язок, який не виконано вчасно, що тягне за собою цивільно-правову відповідальність, яка не виключає виконання обов'язку в натурі; 4) обов'язок, щодо якого допущено прострочення і до виконання якого кредитор втратив інтерес, що є підставою для цивільно-правової відповідальності боржника;

– визначено специфічні риси суб'єктивних цивільних обов'язків у зобов'язальному правовідношенні, до яких віднесено: корелятивний зв'язок із правами кредитора; зустрічність; оборотоздатність (у вигляді відступлення права вимоги та переведення боргу); можливість до трансформації у позикове зобов'язання; можливість захисту шляхом позову про виконання обов'язку в натурі;

– надано авторське визначення зустрічних обов'язків як обов'язків, виконання яких обумовлює виконання обов'язків другою стороною договірної зобов'язання, і які виникають з однієї підстави, є взаємопов'язаними, основними та охоплюються предметом договору;

– окреслено специфіку обов'язків, щодо яких не настало право вимоги, яка полягає у тому, що такі обов'язки належать до майнової сфери боржника, можуть переходити у порядку правонаступництва, а також є встановленими та визначеними внаслідок здійснення правочину щодо укладення договору;

удосконалено:

– поняття «суб'єктивний цивільний обов'язок», під яким необхідно розуміти міру належної поведінки зобов'язаної особи, характер та обсяг якої можуть бути встановлені не лише нормами законодавства та умовами договору, а й іншими юридичними фактами, такими як делікти, судові акти, акти цивільного стану, акти органів державної влади та місцевого самоврядування, незалежно від виду правовідношення;

– підходи до розуміння структури змісту суб'єктивного цивільного обов'язку, елементи якого кореспондують елементам змісту суб'єктивного цивільного права, а отже, вона має бути доповнена такою складовою як необхідність зобов'язаної особи нести юридичну відповідальність у разі невиконання цивільного обов'язку;

– перелік підстав виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку, який пропонується доповнити такими підставами як: делікти, акти цивільного стану, рішення суду, та, у визначених законом випадках, акти органів державної влади й місцевого самоврядування;

дістали подальшого розвитку:

– наукове положення про те, що сутністю суб'єктивного цивільного обов'язку слід вважати соціальну необхідність, яка виражається не тільки в дії чи бездіяльності зобов'язаної особи як законної відповіді на певну можливість у здійсненні права, а й водночас виступає гарантією можливості досягнення

суб'єктами необхідного результату в разі його виконання у межах наявного цивільного правовідношення;

– теза про те, що обов'язок щодо утримання речі (тягар утримання), заснований на речовому праві власності, з укладенням договору і переходом цього обов'язку до боржника стає договірним зобов'язальним обов'язком, оскільки відповідальність за його порушення має договірний характер;

– теза про те, що відмова кредитора від договору не припиняє як договірного зобов'язання в цілому, так і безпосередньо обов'язків боржника. Відмова кредитора означає припинення відповідного надання боржнику через порушення останнім договірного зобов'язання.

Практичне значення одержаних результатів. Значимість дослідження полягає в тому, що в роботі проведено всебічний аналіз змісту суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення, розкрито його особливості та сутність, що розширило наукове уявлення про досліджуваний об'єкт. Отримані висновки можуть сприяти подальшій розробці проблем цивільних правовідносин, здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання суб'єктивних цивільних обов'язків.

Сформульовані в дисертації висновки, положення та пропозиції можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку цивілістичної думки щодо категорії «суб'єктивний цивільний обов'язок»;

– правотворчій та правозастосовній діяльності – для удосконалення чинних і прийняття нових нормативно-правових актів, а також поліпшення якості законодавчої та правозастосовної практики;

– навчальному процесі – як матеріал під час підготовки курсу лекцій з дисциплін «Цивільне право», «Порівняльне цивільне право та цивільний процес», спецкурсів «Зобов'язальне право», «Актуальні проблеми цивільного права» тощо. Окремі положення дисертаційної роботи можуть бути використані для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані шляхом обговорення і рецензування на кафедрі цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та на наукових й науково-практичних конференціях, зокрема: XII Міжнародній науковій конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 22 квітня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права» (м. Київ, 10–11 червня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 3–4 березня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 11–12 серпня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 18–19 серпня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено в одинадцятьох публікаціях,

зокрема у п'яти наукових статтях у фахових наукових виданнях України, одній статті, опублікованій у зарубіжному виданні, а також п'яти тезах доповідей на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження. Дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них основного тексту – 200 сторінок. Список використаних джерел складає 12 сторінок (121 найменування), додаток викладено на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено її зв'язок з планами науково-дослідних робіт, сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну роботи, висловлено думку щодо її практичного значення, дані про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Юридична природа суб'єктивного цивільного обов'язку» складається з трьох підрозділів, присвячених розкриттю й аналізу сутності та змісту поняття «суб'єктивний цивільний обов'язок», дослідженню його класифікації та проблематиці співвідношення із суміжними категоріями.

У *підрозділі 1.1 «Поняття, сутність та зміст суб'єктивного цивільного обов'язку»* проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення поняття, сутності та змісту досліджуваної категорії.

Визначено місце юридичного обов'язку у структурі суспільних відносин. Зроблено акцент на тому, що існування юридичного обов'язку можливе тільки у відносинах, які, по-перше, врегульовані правовими нормами, а по-друге, права та законні інтереси учасників яких забезпечуються та охороняються з боку держави. Проаналізовано та систематизовано позиції науковців щодо сутності юридичного обов'язку.

Охарактеризовано дуалізм наукових поглядів при визначенні суб'єктивного цивільного обов'язку щодо регулюючого впливу на необхідну поведінку суб'єкта – за допомогою тільки правової норми або суто за допомогою домовленостей, які втілюються в умовах договору.

Аналіз кореляційного зв'язку суб'єктивного цивільного права та суб'єктивного цивільного обов'язку дав підстави стверджувати про їх причинний зв'язок та взаємовідповідність структурних елементів обох досліджуваних категорій. Зміст суб'єктивного цивільного обов'язку розкрито через категорію «необхідність». Акцентовано увагу на тому, що у сервітутних відносинах існує обов'язок власника «служуючої» нерухомості терпіти дії сервітуарія, які становлять зміст встановленого сервітуту.

У результаті аналізу співвідношення суб'єктивних цивільних обов'язків та охоронюваних законом інтересів доведено їх взаємопов'язаність, яка полягає у тому, що обов'язками забезпечуються охоронювані законом інтереси, які реалізуються через обов'язок загального типу – не порушувати охоронювані законом інтереси.

Стверджується, що охоронювані законом інтереси гарантуються через охоронні відносини, які опосередковують виконання суб'єктивного цивільного обов'язку пасивного типу – утримання зобов'язаної особи від порушення інтересу уповноваженої особи.

Підрозділ 1.2 «Види суб'єктивних цивільних обов'язків» стосується дослідження класифікації суб'єктивних цивільних обов'язків згідно з існуючими у цивілістичній доктрині критеріями.

Охарактеризовано та узагальнено класифікації суб'єктивних цивільних обов'язків за такими критеріями як: об'єкт; зобов'язаний суб'єкт цивільного правовідношення; коло осіб-суб'єктів цивільного правовідношення; характер диспозиції норми, в якій закріплено цивільний обов'язок; зв'язок суб'єктивного цивільного права і суб'єктивного цивільного обов'язку. Проаналізовано класифікації суб'єктивних цивільних обов'язків, запропоновані В. П. Грибановим, В. С. Ємом, О. В. Дзерою, Р. О. Стефанчуком тощо.

Зроблено висновок про те, що встановлення суб'єктивних цивільних обов'язків активного типу відбувається не лише завдяки волевиявленню сторін, а й завдяки іншим юридичним фактам, таким як делікти та судові рішення, акти цивільного стану тощо, які, у свою чергу, не є пов'язаними із диспозитивним методом, а забезпечуються правовою нормою.

На підставі проведеного аналізу та узагальнення запропоновано авторську класифікацію суб'єктивних цивільних обов'язків за об'єктом, за зобов'язаною особою, за колом осіб, за характером зв'язку права і обов'язку та за характером правової норми.

У *підрозділі 1.3 «Співвідношення суб'єктивного цивільного обов'язку із суміжними категоріями»* проаналізовано зв'язки між досліджуваною категорією зі структурними елементами змісту цивільного правовідношення та іншими суміжними категоріями, що дало змогу визначити місце суб'єктивного цивільного обов'язку в структурі цивільного правовідношення.

Узагальнення наукових позицій щодо визначення категорії «заборона» дозволяє стверджувати, що останню не слід ототожнювати із пасивним суб'єктивним цивільним обов'язком, а потрібно розглядати як частину і ціле, оскільки вказані категорії мають різний характер і різну правову природу, виступаючи самостійними засобами регулювання цивільно-правових відносин.

При визначенні місця суб'єктивного цивільного обов'язку звернено увагу на співвідношення досліджуваної категорії із суб'єктивним цивільним правом, а саме на те, чи можливе їх існування у змісті правовідношення одне без одного. На основі аналізу категорії «секундарні права» та наукових точок зору щодо кореспондуючих зв'язків між суб'єктивним цивільним правом та суб'єктивним цивільним обов'язком зроблено висновок про те, що сутність цивільного правовідношення припускає лише існування права без обов'язку, а не навпаки.

З'ясовано співвідношення категорій «суб'єктивний цивільний обов'язок» і «тягар утримання речі». Зроблено висновок про те, що тягар утримання можна вважати різновидом цивільно-правового обов'язку, що використовується у речових правовідносинах, передусім, у правовідносинах власності. Обов'язок щодо

утримання речі (тягар утримання), який був заснований на речовому праві власності, з укладенням договору і переходом цього обов'язку до боржника стає договірним зобов'язальним обов'язком, оскільки відповідальність за його порушення має суто договірний характер.

Стверджується, що внаслідок укладення договору, який встановлює титул володіння річчю для боржника, відбувається трансформація «складного» обов'язку власника з тримання майна у зобов'язальний договірний обов'язок боржника. При цьому після закінчення строку користування, зберігання речі тощо, при її поверненні власнику, обов'язок щодо утримання речі, заснований на праві власності, відновлюється у повному обсязі.

Розділ 2 «Специфіка та динаміка суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні» складається з чотирьох підрозділів, присвячених особливостям, підставам виникнення і припинення суб'єктивного цивільного обов'язку, механізму виконання та звільненню від виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальних правовідносинах.

У підрозділі 2.1 *«Особливості суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні»* висвітлено специфічні риси суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні.

Зроблено висновок про те, що у зобов'язанні обов'язку боржника завжди протистоїть право кредитора, а якщо зобов'язання є взаємним, то кожна з його сторін має обов'язки, яким відповідають права іншої сторони. Обґрунтовується положення про те, що для більшості обов'язків у зобов'язанні характерною є «зустрічність».

Вказано на таку ознаку суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні як «оборотоздатність» (якщо обов'язку відповідає право вимоги). Таке право вимоги може бути предметом застави, його можна відступити іншому кредитору за договором цесії. Також допускається перехід обов'язку шляхом переведення боргу. Висловлено застереження, що оборотоздатність стосується прав вимоги щодо виконання обов'язків майнового характеру, які мають грошовий еквівалент. Обов'язки, які пов'язані із особистістю боржника, не є оборотоздатними, не можуть бути об'єктами цивільно-правових правочинів, так само як і не можуть успадковуватися або переходити у порядку правонаступництва.

Обґрунтовано тезу про те, що специфічною рисою обов'язку у зобов'язальних правовідносинах є можливість його трансформації у позикове зобов'язання.

Аргументовано висновок про те, що поняття «борг» притаманне лише певним видам обов'язків і лише у зобов'язальному правовідношенні, у інших цивільних правовідношеннях категорія «борг» не застосовується.

Проаналізовано такий спосіб захисту цивільних прав як «виконання обов'язку в натурі». Доведено, що лише «зобов'язальні» обов'язки щодо передання речей, виплати грошей, виконання робіт можуть захищатися позовами про виконання обов'язку в натурі. Аргументовано, що у зобов'язаннях немайнового характеру, зобов'язаннях щодо надання послуг, зобов'язаннях у сфері авторського та суміжних прав не повинен застосовуватися вказаний спосіб захисту, як і до організаційного обов'язку укласти основний договір, що встановлено внаслідок укладення попереднього договору.

У підрозділі 2.2 «Підстави виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні» виокремлено та охарактеризовано підстави виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку.

Охарактеризовано юридичний факт як підставу виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку, у результаті чого зроблено висновок про те, що, по-перше, юридичні факти є динамічним явищем, оскільки знаходяться під впливом розвитку цивільних правовідносин у цілому. Відповідно, розвиток цивільних правовідносин, що супроводжується оновленням законодавчої бази, зумовлює зміни юридичних фактів, які можуть полягати у виникненні нових чи трансформації вже існуючих юридичних фактів. По-друге, сутністю юридичного стану є зміна існуючого стану в правовідносинах, та, відповідно, настання певних правових наслідків.

Водночас наголошено на необхідності закріплення законодавцем таких підстав виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку, окрім існуючих, як делікти, акти цивільного стану, рішення суду, та, у визначених законом випадках, акти органів державної влади та місцевого самоврядування, що більш комплексно відображає групи юридичних фактів як підстави виникнення досліджуваної категорії.

Окрему увагу приділено механізму виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку, під яким необхідно розуміти процес, в рамках якого потенційний носій суб'єктивного цивільного обов'язку внаслідок існування певного юридичного факту або їх сукупності стає зобов'язаним суб'єктом цивільного правовідношення.

Зроблено висновок про те, що механізм виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку характеризується наявністю певної потреби й інтересу та створенням (виникненням) юридичного факту, які пов'язані між собою та мають наслідковий зв'язок, що призводить до виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку, виконання якого як у добровільний так і у примусовий спосіб має забезпечити отримання необхідного правового наслідку у цивільному правовідношенні.

У підрозділі 2.3 «Виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні» встановлено, що обов'язок боржника у договірному зобов'язанні проходить такі стадії: 1) обов'язок, строк виконання якого ще не настав; 2) обов'язок, який має виконуватися у певний проміжок часу під загрозою прострочення виконання; 3) обов'язок, який не виконано вчасно, що тягне за собою цивільно-правову відповідальність, яка не виключає виконання обов'язку в натурі; 4) обов'язок, щодо якого допущено прострочення і до виконання якого кредитор втратив інтерес.

Висловлено твердження про те, що перша стадія обов'язку у договірному зобов'язанні не становить боргу. Обов'язок перебуває у стані очікування настання строку його виконання. Натомість обов'язок, строк виконання якого встановлено договором, з настанням строку та з появою у кредитора права вимоги неминуче перейде у поняття «борг» (якщо сторони не розірвуть договір до настання цього строку). Якщо ж виконання обов'язку поставлено в залежність від певної умови або від виконання іншою стороною договору зустрічного обов'язку, то до моменту настання умови або виконання зустрічного обов'язку встановлений договором обов'язок перебуває у «підвішеному» стані. Тобто у разі ненастання умови або

невиконання зустрічного обов'язку у кредитора не виникне права вимоги, а отже, встановлений договором обов'язок не перейде у стадію боргу.

Наголошено, що інтерес кредитора має вирішальне значення для існування обов'язку у зобов'язанні: втрата кредитором інтересу до виконання через прострочення припиняє обов'язок виконання зобов'язання в натурі.

Встановлено, що межі виконання суб'єктивного цивільного обов'язку характеризуються дворівневістю, а саме: першим рівнем є загальні межі виконання суб'єктивного цивільного обов'язку, під якими слід розуміти ті границі загального характеру, які виникають у разі, якщо виконання такого обов'язку має потенційний характер; другий рівень – наявні та конкретні вимоги до певних дій як необхідного акту поведінки для виконання суб'єктивного цивільного обов'язку зобов'язаним суб'єктом цивільного правовідношення.

Охарактеризовано співвідношення зустрічного обов'язку та поняття «зустрічна вимога», яке вживається у Цивільного кодексу України в контексті припинення зобов'язання шляхом зарахування (ст. 601 Цивільного кодексу України). Звернено увагу на те, що зустрічні вимоги не співпадають із зустрічними обов'язками, оскільки перші можуть виникати з різних підстав, а зустрічні обов'язки – завжди з однієї підстави, яка відповідає предмету договору.

Виділено три групи обов'язків, право вимоги щодо яких не настало: 1) обов'язки, строк виконання яких не настав; 2) зустрічні обов'язки, які не можна виконати до виконання обов'язків іншою стороною зобов'язання; 3) обов'язки, виконання яких обумовлено настанням певної обставини (відкладальної умови). Сформульовано спільні риси вказаних обов'язків: 1) впливають із існуючого правовідношення – зобов'язання, встановлене через укладення договору; 2) є визначеними в умовах укладеного договору: визначено їх зміст та обсяг; 3) підлягають переходу у разі правонаступництва.

У підрозділ 2.4 «Підстави припинення суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні» досліджено такі способи припинення зобов'язань як новація, прощення боргу, передання відступного, припинення зобов'язання неможливістю його виконання, звільнення від суб'єктивного цивільного обов'язку в рамках припинення зобов'язальних правовідносин внаслідок смерті фізичної особи та ліквідації юридичної особи, які мають бути віднесені до підстав звільнення від суб'єктивного цивільного обов'язку в силу того, що вони за своїм змістом є правоприпиняючими юридичними фактами.

Проаналізовано таку правову конструкцію як «одностороння відмова від зобов'язання». Зроблено висновок, що відмова кредитора від договору не припиняє договірний зобов'язання в цілому, а отже, й обов'язків боржника. Відмова кредитора означає припинення відповідного надання боржнику через порушення останнім договірний зобов'язання.

У підрозділі піддано критичному аналізу положення ч. 2 ст. 611 Цивільного кодексу України, відповідно до якої у разі порушення боржником негативного зобов'язання кредитор незалежно від сплати неустойки та (або) відшкодування збитків і моральної шкоди має право вимагати припинення дії, від вчинення якої боржник зобов'язався утриматися, якщо це не суперечить змісту зобов'язання. Висловлено думку про те, що нововведена норма ч. 2 ст. 611 повторює положення ч.

1 ст. 622 Цивільного кодексу України, а тому не має жодного смислового навантаження.

Зроблено висновок, що передбачений цивільним законодавством механізм зміни та припинення суб'єктивних цивільних обов'язків є недосконалим, окремі підстави зміни та припинення зобов'язань потребують більш чіткої регламентації, що особливо стосується таких підстав як «зміна умов зобов'язання» та «передання відступного».

Розділ 3 «Забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні та відповідальність за його невиконання чи неналежне виконання» складається із двох підрозділів, у яких проаналізовано засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку – заохочення, забезпечення виконання зобов'язань, цивільно-правова відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

У підрозділі 3.1 *«Засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні»* розглянуто заохочення як засіб відповідного забезпечення і зроблено висновок про те, що даний засіб забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку може бути застосований як щодо виконання самого цивільного обов'язку, передбаченого цивільним правовідношенням, так і до виконання певних додаткових умов виконання носієм суб'єктивного цивільного обов'язку.

Сформульовано твердження про те, що основними ознаками засобів забезпечення виконання зобов'язання відповідно до їх функціонального призначення є можливість стимулювати боржника до належного виконання зобов'язання та можливість захищати майнові інтереси кредитора у разі невиконання чи неналежного виконання боржником власного зобов'язання.

Акцентовано увагу на тому, що засоби забезпечення виконання зобов'язань є складовими елементами засобів забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку, які у загальному виді відображені у правовій нормі, оскільки їх основною метою є стимулювання сторін до виконання покладених на них цивільних обов'язків. Окрім цього, засоби забезпечення виконання зобов'язань стосуються насамперед зобов'язальних правовідносин, а оскільки останні є різновидом цивільних правовідносин, тому й засоби забезпечення виконання зобов'язань є різновидом засобів забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у цілому.

Таким чином, засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку запропоновано визначити як спеціальні заходи позитивного або негативного характеру, які виконують гарантійну функцію, спрямовані на стимулювання особи-носія цивільного обов'язку щодо належного його виконання та мають додатковий характер по відношенню до змісту цивільного правовідношення.

Як узагальнення стверджується, що засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку являють собою комплекс забезпечувальних мір – засобів заохочення, засобів забезпечення виконання зобов'язань та мір цивільно-правової відповідальності. За своїм призначенням усі вони спрямовані на стимулювання особи до виконання визначеного цивільного обов'язку як необхідного елементу досягнення бажаного правового результату. Наголошено, що

кожен з вказаних засобів може сприяти настанню певних правових наслідків незважаючи на зв'язок із основним цивільним правовідношенням.

У підрозділі 3.2 «Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язальному правовідношенні» досліджено особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та її співвідношення із засобами забезпечення виконання зобов'язань.

Запропоновано тезу про те, що засоби забезпечення виконання зобов'язань та міри цивільно-правової відповідальності як засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку хоча й слід вважати спорідненими інститутами, але перші по відношенню до забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку є окремим інструментом, що передуює настанню цивільної відповідальності та посідає окреме місце серед інших забезпечувальних засобів.

У результаті аналізу співвідношення категорій «цивільно-правова відповідальність» та «санкція» сформульовано твердження про те, що цивільно-правову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку слід відрізняти від санкції, оскільки саме остання проявляється через державний примус при застосуванні цивільно-правової відповідальності та несе негативні наслідки по відношенню до особи порушника.

Проаналізовано так звані «переддоговірну» та «постдоговірну» відповідальності, які пов'язані з поведінковими або охоронними обов'язками, що мають місце у цивілістичній доктрині Німеччини. Підтримано пропозицію про нормативне закріплення переддоговірної відповідальності шляхом доповнення Цивільного кодексу України нормою про обов'язок добросовісно вести переговори і про відповідальність в разі його порушення. Також висловлено думка про те, що за умови закріплення такої постдоговірної відповідальності на законодавчому рівні було б доцільно встановити закритий перелік обов'язків, у разі невиконання яких може наставати відповідальність після припинення дії договору.

Вказано на особливості деліктної відповідальності у праві Німеччини, Англії, США, проведено паралель із цивільним правом України. Зроблено висновок про близькість норм про деліктну відповідальність в українському праві і праві Німеччини, в якому поєднані принципи генерального та сингулярного делікту.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у розкритті юридичної природи та змісту суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення. Результатом роботи є такі висновки:

1. Суб'єктивний цивільний обов'язок є різновидом юридичного обов'язку з низкою особливостей, які виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного обов'язку. Суб'єктивний цивільний обов'язок характеризують такі регулятори, як норма законодавства, умови договору, а також інші юридичні факти – делікти та судові рішення, акти цивільного стану, акти органів державної влади та місцевого

самоврядування, оскільки такий обов'язок може виступати елементом як публічно-правових, так і приватноправових відносин.

2. Зміст суб'єктивного цивільного обов'язку може проявлятися не лише у необхідності зобов'язаної особи вчинити дії активного типу, а й у сукупності його структурних елементів, взаємопов'язаних між собою, таких як:

- 1) необхідність зобов'язаної особи вчинити певні дії або утриматися від них;
- 2) необхідність зобов'язаної особи виконувати вимоги правомочних суб'єктів щодо певної поведінки;
- 3) необхідність зобов'язаної особи виступати відповідачем у суді у справах про невиконання обов'язку та захист порушеного права;
- 4) необхідність зобов'язаної особи нести юридичну відповідальність у разі невиконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

3. Оборотоzdатність стосується прав вимоги щодо виконання обов'язків майнового характеру, які мають грошовий еквівалент. Обов'язки, які пов'язані із особистістю боржника, не є оборотоzdатними, не можуть бути об'єктами цивільно-правових правочинів, так само як і не можуть успадковуватися або переходити у порядку правонаступництва.

4. Суб'єктивні цивільні обов'язки можна класифікувати за такими критеріями: 1) за об'єктом – майнові та немайнові; 2) за зобов'язаною особою – безпосередні (ті, що виконуються безпосередньо самою особою) та опосередковані (ті, що виконуються третьою особою); 3) за колом осіб – індивідуальні та загальні; 4) за характером зв'язку права і обов'язку – активні та пасивні; 5) за характером правової норми – охоронні та регулюючі.

5. Підставами виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку є не тільки дії, які передбачені актами цивільного законодавства, або дії, які ними не передбачені, але породжують виникнення цивільних прав та обов'язків, а також й юридичні події, за наявності яких у особи виникає суб'єктивний цивільний обов'язок.

6. Тягар утримання речі слід вважати «складним» цивільним обов'язком, який охоплює сукупність дій, метою яких є збереження речі у придатному для її використання стані.

7. Суб'єктивні цивільні обов'язки в залежності від стадій виконання договірної зобов'язання можуть бути класифіковані на: 1) обов'язок, строк виконання якого ще не настав; 2) обов'язок, який має виконуватися у певний проміжок часу під загрозою прострочення виконання; 3) обов'язок, який не виконано вчасно, що тягне за собою цивільно-правову відповідальність, яка не виключає виконання обов'язку в натурі; 4) обов'язок, щодо якого допущено прострочення і до виконання якого кредитор втратив інтерес.

8. До обов'язків, право вимоги щодо яких не настало, доцільно віднести: 1) обов'язки, щодо яких не настав строк виконання; 2) зустрічні обов'язки, які не можна виконати до виконання обов'язків іншою стороною зобов'язання; 3) обов'язки, виконання яких обумовлено настанням певної обставини (відкладальної умови).

9. Обов'язки, право вимоги щодо яких не настало, впливають із існуючого правовідношення – зобов'язання, встановленого через укладення договору. Такі обов'язки вже є визначеними в умовах укладеного договору, оскільки визначено їх

зміст та обсяг. Ці обов'язки підлягають переходу в разі правонаступництва, і, незважаючи на те, що право вимоги щодо них ще не виникло, після укладення договору входять до майнової сфери боржника, обсяг якої повинен звужитися після їх виконання.

10. Перелік обов'язків, у разі невиконання яких може наставати відповідальність після припинення дії договору (так звана «постдоговірна» відповідальність), має бути закритим (вичерпним).

11. Необхідним вбачається внести наступні зміни до нормативно-правових актів:

– доповнити частину 1 ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», передбачивши таку підставу для реєстрації права власності на нерухоме майно як «договір про передання відступного»;

– змінити п. 2 ч. 1 ст. 611 Цивільного кодексу України, виклавши його у наступній редакції:

«2) зміна умов зобов'язання, у тому числі його предмета, що може передбачати заміну одних обов'язків іншими».

12. Межі виконання суб'єктивного цивільного обов'язку є обов'язковими критеріями як загального, так і спеціального характеру, які застосовуються до поведінки зобов'язаного суб'єкта цивільного правовідношення, що проявляється у вчиненні або в утриманні від вчинення певних дій для задоволення правових можливостей, передбачених суб'єктивним цивільним правом.

13. Звільненням від виконання суб'єктивного цивільного обов'язку у зобов'язанні є законна та обумовлена відсутність необхідності дотримуватись умов зобов'язання, а саме вчиняти певні дії або утримуватись від їх вчинення з боку зобов'язаної особи на користь задоволення вимоги іншого суб'єкта зобов'язання.

Звільнення від виконання суб'єктивного цивільного обов'язку характеризується низкою особливостей:

1) волевиявленням сторін та відповідністю правовим нормам чинного законодавства;

2) наявністю правової вимоги, якій кореспондує виконання суб'єктивного цивільного обов'язку;

3) наявністю певного юридичного факту як передумови для звільнення від суб'єктивного цивільного обов'язку;

4) можливістю такого звільнення лише в рамках цивільного правовідношення.

14. Засоби, якими забезпечується стимулювання до виконання суб'єктивного цивільного обов'язку – це спеціальні заходи позитивного та негативного характеру, які виконують гарантійну функцію, спрямовані на стимулювання особи – носія цивільного обов'язку щодо належного його виконання та мають додатковий характер щодо змісту цивільного правовідношення.

15. Заохочення – це встановлені за домовленістю сторін у договорі або визначені й закріплені у правовій нормі заходи, основним спрямуванням яких є стимулювання та сприяння вибору носієм суб'єктивного цивільного обов'язку необхідної поведінки для задоволення законних вимог іншої особи, наділеної правом.

16. Цивільно-правова відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку породжує настання негативних правових наслідків, які можуть бути реалізовані в межах існуючого основного правовідношення як через умови договору чи норму права, так і внаслідок виникнення додаткового правовідношення через реалізацію засобів забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Цибань А. А. Щодо питання правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку. *Право і суспільство*. 2016. Вип. № 3. С. 76–80.
2. Цибань А. А. До питання співвідношення категорії «суб'єктивний цивільний обов'язок» та категорії «заборона». *Право і суспільство*. 2017. Вип. № 1. Ч. 2. С. 77–81.
3. Цибань А. А. Особливості підстав виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2017. Вип. 23. С. 210–212.
4. Цибань А. А. Поняття та окремі види меж виконання суб'єктивного цивільного обов'язку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 61–64.
5. Цибань А. А. Співвідношення таких правових конструкцій як «засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку» та «цивільно-правова відповідальність за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку». *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 82–84. URL: http://www.pap.in.ua/3_2017/24.pdf.
6. Цыбань А. А. Особенности средств обеспечения исполнения субъективной гражданской обязанности. *Leges si viata*. 2017. № 9/2. С. 123–126.
7. Цибань А. А. Поняття суб'єктивного цивільного обов'язку. *Від громадянського суспільства – до правової держави*: матеріали XII Міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених (м. Харків, 22 квіт. 2016 р.). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 431–433.
8. Цибань А. А. Зміст суб'єктивного цивільного обов'язку. *Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10–11 черв. 2016 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2016. С. 73–75.
9. Цибань А. А. Особливості співвідношення суб'єктивного цивільного обов'язку пасивного типу та категорії «заборона». *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3–4 берез. 2017 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 47–51.
10. Цибань А. А. Неправомірні дії як підстави виникнення суб'єктивного цивільного обов'язку. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11–12 серп. 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 53–55.
11. Цибань А. А. Поняття меж виконання суб'єктивного цивільного обов'язку. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні*: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 18–19 серп. 2017 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2017. С. 59–61.

АНОТАЦІЯ

Цибань А. А. Суб'єктивний цивільний обов'язок як елемент зобов'язального правовідношення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем суб'єктивного цивільного обов'язку як елементу зобов'язального правовідношення.

Визначено поняття, сутність та зміст суб'єктивного цивільного обов'язку, а також його місце у структурі зобов'язального правовідношення. Встановлено співвідношення суб'єктивного цивільного обов'язку із суб'єктивними цивільними правами та охоронюваними законом інтересами.

Виявлено специфічні риси суб'єктивних цивільних обов'язків у зобов'язальному правовідношенні: корелятивний зв'язок із правами кредитора; зустрічність; оборотоздатність (у вигляді права вимоги та переведення боргу); можливість до трансформації у позикове зобов'язання; можливість захисту шляхом позову про виконання обов'язку в натурі.

Надано характеристику окремих стадій виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та умов і особливостей звільнення від виконання суб'єктивного цивільного обов'язку. Досліджено основні засоби забезпечення виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

Проаналізовано підстави виникнення і припинення суб'єктивного цивільного обов'язку та зроблено висновок про проблемність застосування таких підстав припинення обов'язків боржника як «передання відступного» і «прощення боргу».

Охарактеризовано наслідки цивільно-правової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

Ключові слова: суб'єктивний цивільний обов'язок, зобов'язальне правовідношення, виконання цивільного обов'язку, зобов'язання, цивільно-правова відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Цыбань А. А. Субъективная гражданская обязанность как элемент обязательственного правоотношения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2018.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и практических проблем субъективной гражданской обязанности как элемента обязательственного правоотношения.

В диссертационном исследовании определяется понятие, сущность и содержание субъективной гражданской обязанности, а также ее место в структуре обязательственного правоотношения.

Установлено соотношение субъективной гражданской обязанности с субъективными гражданскими правами и охраняемыми законом интересами.

Выявлены специфические черты субъективных гражданских обязанностей в обязательственном правоотношении: коррелятивная связь с правами кредитора; встречность; оборотоспособность (в виде права требования и перевода долга); возможность к трансформации в заемное обязательство; возможность защиты путем иска об исполнении обязанности в натуре.

Дана характеристика отдельным стадиям выполнения субъективной гражданской обязанности, а также условиям и особенностям освобождения от выполнения субъективной гражданской обязанности. Предложена юридическая квалификация обязанностей, в отношении которых не возникло право требования: обязанностей, срок исполнения которых не наступил; обязанностей под отлагательным условием; встречных обязанностей. Исследованы и охарактеризованы основные средства обеспечения исполнения субъективной гражданской обязанности.

Проанализированы основания возникновения и прекращения субъективной гражданской обязанности и сформулирован вывод о проблемности применения таких оснований прекращения обязанностей должника как «передача отступного» и «прощение долга».

Раскрыты последствия гражданско-правовой ответственности за неисполнение или ненадлежащее исполнение субъективной гражданской обязанности.

Сформулированы предложения относительно усовершенствования теоретической базы и действующего законодательства Украины в исследуемой сфере.

Ключевые слова: субъективная гражданская обязанность, обязательственное правоотношение, выполнение субъективной гражданской обязанности, обязательство, гражданско-правовая ответственность.

SUMMARY

Tsyban A. A. Subjective civil duty as element of obligatory legal relationship. – The manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; International private law. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to the complex research of theoretical and practical problems of subjective civil duty in the content of civil law relations. Subjective civil duty, subjective civil rights and interests protected by law are correlated.

Specific features of subjective civil duty in obligatory civil relationship are explored: correlative connection with the rights of the creditor; counter-ability; conveyance (in the form of the legal claim); possibility of transformation into loan liabilities); possibility of the protection of suit by real execution.

Separate stages of implementation of the subjective civil duty and conditions and peculiarities of the subjective civil duty liberation. Legal assessment of duties without a legal claim is made: duties the term of which hasn't come, the duties under dilatory condition, counter duties. Separate means of the subjective civil duty are explored.

Occurrence and cessation of the subjective civil duty reasons are analyzed, in the result of which the complication of implementation of such reasons for cessation of the rights of the debtor in the form of the cancellation compensation and indulgence.

The consequences of the civil duty for the subjective civil duty non-execution or improper execution are revealed.

Dissertation includes research the concept, essence and content of subjective civil duty, as well as its place in the structure of civil legal relationship is defined. An analysis of the types of subjective civil liability and the reasons for its occurrence is carried out. Dissertation contains a description and characteristic boundaries of performance of subjective civic duty and the conditions and peculiarities of exemption from performing subjective civil duties.

Key words: subjective civil duty, obligation legal relationship, execution of subjective civil duties, obligation, civil liability.